

Μακεδονικά

Τόμ. 34, Αρ. 1 (2004)

Τα σχολεία της ελληνικής παροικίας Βελιγραδίου και ο κανονισμός του Ελληνικού της Παρθεναγωγείου το 1870

Χρήστος Γ. Ανδρεάδης

doi: [10.12681/makedonika.866](https://doi.org/10.12681/makedonika.866)

Copyright © 2014, Χρήστος Γ. Ανδρεάδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ανδρεάδης Χ. Γ. (2004). Τα σχολεία της ελληνικής παροικίας Βελιγραδίου και ο κανονισμός του Ελληνικού της Παρθεναγωγείου το 1870. *Μακεδονικά*, 34(1), 1-13. <https://doi.org/10.12681/makedonika.866>

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΡΟΙΚΙΑΣ ΒΕΛΙΓΡΑΔΙΟΥ
ΚΑΙ Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΥ
ΤΟ 1870

Στά τέλη του ιζ' και τις αρχές του ιη' αιώνα μέ τις συνθήκες του Κάρλο-βιτς (1699) και Πασσάροβιτς (1718)¹, χάρη στους νικηφόρους έναντίον των Τούρκων αγώνες της Αυστρίας, ή επεκτατική όρμη ή των Τούρκων πρός τήν Κεντρική Εύρώπη ανακόπηκε² και ή ειρήνη πού επικράτησε είχε ως αποτέλεσμα νά αναπτυχθεί ελληνικό μεταναστευτικό ρεύμα πρός τά Βαλκάνια και μάλιστα πρός τή Σερβία, τή χώρα πού γειτνίαζε μέ μακεδονικά και ήπειρωτικά έμπορικά κέντρα (Κοζάνη, Σιάτιστα, Μοσχόπολη κ.λπ.). Πότε ακριβώς είχε αρχίσει ή μετανάστευση αυτή³, έμπόρων κυρίως, άγνωσμε, μολονότι γνωρίζουμε ότι από τους βυζαντινούς άκόμη χρόνους είχαμε σχέσεις μέ τους Σέρβους, όπως τουλάχιστον υποδηλοΰται μέ τους πριγκιπικούς γάμους μεταξύ Σέρβων ήγεμόνων και έφτά Έλληνίδων πριγκιπισσών τό 1195⁴. Όπωςδήποτε, όπως σημειώνει ο καθηγητής Άπόστολος Βακαλόπουλος, *τό ρεύμα των μεταναστών της Μακεδονίας πρός τή Σερβία, Ρουμανία και πρό πάντων πρός τήν Αυστρία και Ούγγαρία μεγαλώνει μετά τό 1600. Μεγάλα καρβάνια ξεκινούν από τή Σιάτιστα ή από τήν Καστοριά ή από τή Μοσχόπολη... περνούν τό Μοναστήρι... κατόπιν κατευθύνονται πρός τήν κοιλάδα του Μορβα και φτάνουν στο Βελιγράδι...*⁵.

Έτσι, μέ τήν κίνηση αυτή των Έλλήνων σέ όλόκληρο τόν βαλκανικό χώρο ιδρύθηκαν ελληνικές παροικίες⁶ για έμπορικούς κυρίως λόγους, αλλά και για μία καλύτερη ζωή, μεταξύ των οποίων και ή παροικία του Βελιγραδίου, για τήν όποία ο καθηγητής Ντουσάν Πόποβιτς θά γράψει:

Είς τό Βελιγράδι εγκατεστάθησαν άρχετοι Έλληνες, οι όποιοι έξηκολού-

1. Για τις συνθήκες αυτές βλ. Άπόστ. Ε. Βακαλόπουλος, *Ίστορία της Μακεδονίας 1354-1833*, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 258 κ.έ. Πρόχειρα βλ. και τά αντίστοιχα λήμματα στή Μ.Ε.Ε.

2. Μή λησμονούμε ότι οι Τούρκοι είχαν φτάσει στα πρόθυρα της Βιέννης, τήν όποια λίγο έλειψε νά κυριεύσουν, πολιορκώντας τήν στενά (1683). Έκδοτικώς Άθηνών, *Ίστορία του Έλληνικού Έθνους*, τ. ΙΑ', Άθήνα 1975, σσ. 14-16.

3. Για περισσότερα στοιχεία βλ. Βακαλόπουλος, *ό.π.*, σ. 357.

4. Τρ. Ε. Εύαγγελίδης, *Ή παιδεία επί τουρκοκρατίας*, τ. Β', Άθήνα 1936, σ. 377 σημ. 1.

5. Βακαλόπουλος, *ό.π.*, σσ. 349-351.

6. Εύστοχη είναι ή διάκριση των όρων «παροικίες, άποικίες, κοινότητες» πού γίνεται από τον Γ. Κ. Χαούπη, *Έπισκόπηση της Ίστορίας της νεοελληνικής διασποράς*, Θεσσαλονίκη 1993, σσ. 17-20, όπου σ. 20 παροικίες θεωρεί τις μικρές σχετικά έπίτες μεταναστών, οι όποιες δημιουργούνταν συνήθως σέ άστικά κέντρα έξω από τό έθνικό κέντρο.

θουν νά ὀμιλοῦν τὴν γλῶσσαν των. Ὅλα τὰ ἄξια λόγου ἐπαγγέλματα καὶ τὸ ἐμπόριον περιήλθον ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς χεῖρας των. Καὶ τὰ καλύτερα καφενεῖα τοῦ Βελιγραδίου ἦσαν ἰδικὰ των... Λόγω τῆς ἰκανότητός των κατώρθωσαν νὰ δημιουργήσουν μεγάλα κεφάλαια καὶ ἀνήγειραν μεγαλοπρεπεῖς οἰκίας... Ἡ ζωὴ καὶ ἡ διαγωγὴ τῶν Ἑλλήνων ἐθεωρεῖτο ὡς παράδειγμα πρὸς μίμησιν... Καὶ ὅπως ἡ ἀγορὰ τοῦ Βελιγραδίου ἦτο μικρὰ, οἱ Ἕλληνες ἐδίδον τὸν τόνον εἰς αὐτήν... Τὰ ἐμπορικά βιβλία ἐτρωδῶντο εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, εἰς δὲ τὸ ἀναγνωστήριον τοῦ Βελιγραδίου ὑπῆρχον καὶ ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες. Ὅλοι οἱ μορφωμένοι ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην νὰ μάθουν καὶ ἑλληνικὰ... Οἱ Ἕλληνες διετήρουν ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ ὅταν δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ τὰ συντηροῦν, ἐξεμίσθωναν διδασκάλους διὰ παραδόσεις κατ' οἶκον. Καὶ πολλοὶ ξένοι ἐφοίτησαν εἰς ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ ἐξελληνίσθησαν⁷.

Διαβάζοντας τὸ κείμενο αὐτὸ μένουμε κατάπληκτοι, διαπιστώνοντας ὅτι τὸ Βελιγράδι μὲ τοὺς Ἕλληνες παροίκους τοῦ λίγο ἔλειπε νὰ ἑλληνοποιηθεῖ. Καὶ τοῦτο, διότι σὲ κανένα πολιτιστικὸ τομέα δὲν ὑστεροῦσαν. Διέπρεπαν ὄχι μόνο στὸ ἐμπόριο μὲ τὴν τιμότητά τους καὶ τὴν ἐπικράτηση σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ ἐπαγγέλματα καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀρχιτεκτονικὴ μὲ τὰ ἐπιβλητικὰ τους κτίρια, ἀλλὰ καὶ στὰ γράμματα καὶ τὶς τέχνες καὶ πάντοτε προβαλλόμενοι μὲ τὴ σεμνότητα καὶ τὴν ἐργατικότητά τους, ὥστε πραγματικὰ νὰ εἶναι γιὰ τοὺς Σέρβους «παράδειγμα πρὸς μίμησιν». Ἀδιάφενστος μάρτυρας τῆς ζωτικότητάς τους ἦταν ὁ τομέας τῆς παιδείας, στὴν ὁποία καὶ ἀπέδιδαν μεγάλη σημασία μὲ τὰ σχολεῖα καὶ τὶς ἐκκλησίες πού ἱδρυσαν στὶς διάφορες μεγαλοπόλεις⁸ καὶ μάλιστα στὸ Βελιγράδι. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ πρώτη παροικία πού εἶχαν δημιουργήσει... στὴ Σερβία ἦταν τῆς Νίσσας, ἡ πιὸ σπουδαία... ἦταν τοῦ Βελιγραδίου, ἀναφέρει ὁ καθηγητὴς Ἰωάννης Παπαδριανός⁹.

Ἀναφερόμενη στὸ θέμα λειτουργίας ἑλληνικοῦ σχολείου στὸ Βελιγράδι ἡ Μαρία Συμεὼν θά γράφει ὅτι ἐκεῖ τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν σχολεῖον ἰδρύθη τὸ 1718¹⁰, χωρὶς ὁμως νὰ σημειώσει ἀπὸ ποῦ ἀντλεῖ τὶς πληροφορίες τῆς. Τὰ ἴδια θά ἐπαναλάβει καὶ ὁ καθηγητὴς Ἰ. Παπαδριανός, ὁ ὁποῖος χαρακτηρικτικὰ θά γράφει: Ἦδη στὰ 1718 ἀναφέρεται ὅτι λειτουργοῦσε στὸ Βελιγράδι κοινοτικὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο, ὑπονοώντας ὅτι τὸ σχολεῖο εἶχε ἤδη ἰδρυθεῖ πρὶν ἀπὸ τὸ 1718 καὶ παραπέμποντας σὲ σερβικὲς πηγές¹¹. Ἀναφερόμενος στὸ

7. Βλ. κείμενο διαλέξεώς του, ἐφημ. *Ἐλευθερον Βῆμα* τῆς 6ης Νοεμβρίου 1932.

8. Ἐννοοῦμε τὶς πόλεις Νίσσα, Κραγκούγμεβατς, Ποζάρεβατς, Σμεντέρεβο, Σεμλίνο, Μιτροβίτσα, Βοϊκόβαρ, Πάντοβο, Βέραςατς, Νόβι Σάντ κ.λπ., ἀποτυπωμένες εἰδικὰ στὸν χάρτη πού σχεδίασε ὁ καθηγητὴς Ἰωάννης Ἀ. Παπαδριανός, *Οἱ Ἕλληνες ἀπόδημοι στὶς γιουγκοσλαβικὲς χῆρες (18ος-20ὸς αἰ.)*, Ἐκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 50.

9. Παπαδριανός, ὁ.π., σ. 44.

10. Βλ. περ. *Μακεδονικὴ ζωὴ*, Θεσσαλονίκη 1967, τχ. 8, σ. 23. Πρόκειται γιὰ τὸ πρῶτο κοινοτικὸ σχολεῖο πού ἰδρύθηκε ἐκεῖ.

11. Παπαδριανός, ὁ.π., σ. 122.

ίδιο θέμα ο Τρ. Εὐαγγελίδης θά γράφει ὅτι στό Βελιγράδι τῷ 1792 ἐμφανίζεται λειτουργοῦσα ἑλληνική σχολή προϊπάρχουσα¹², χωρίς ὅμως καί αὐτός νά καθορίσει πότε ἀκριβῶς ἰδρύθηκε ἡ σχολή αὐτή. Ἀπό τίς μαρτυρίες αὐτές συμπεραίνουμε ὅτι τό ἑλληνικό σχολεῖο Βελιγραδίου φαίνεται πῶς εἶχε ἰδρυθεῖ πρὶν ἀπό τό 1718, ὅταν Ἕλληνες μετανάστες γιά διάφορους λόγους (ἐμπορικούς κυρίως) εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στή Σερβία καί βλέποντας ὅτι μέ τήν ἐκεῖ παρουσία τους ὑπῆρχε κίνδυνος νά ἀφομοιωθοῦν ἀπό τούς Σέρβους, ἀποφάσισαν νά ἰδρύσουν ἑλληνικό σχολεῖο γιά τή δική τους ἔθνηκή καί γλωσσική αὐτοτέλεια.

Σχετικά μέ τούς δασκάλους πού ὑπηρέτησαν στό κοινοτικό ἑλληνικό σχολεῖο τοῦ Βελιγραδίου γνωστά εἶναι τά ὀνόματα τῶν: Γεωργίου Εὐαγγελίδη (1818)¹³, Ἰωάννη Μισίου¹⁴ (1826), Γεωργίου Ζαχαριάδη (1830-1832), Γεωργίου Κλειδί (1832-1847), Ἀθανασίου Θεοδώρου (1833)¹⁵, Παναγιώτη Παπακωστόπουλου (1854) καί Ἰωάννη Πίπη (1872).

Ἐκτός ἀπό τό κοινοτικό σχολεῖο λειτούργησε ἀπό τό 1848 καί ἰδιωτικό ἑλληνικό σχολεῖο μέ ἔφορο τόν Νικόλαο Κωτούλα καί δωρητές τούς Ἀδελφούς Μιχαήλ καί Νικόλαο Μπόντη καί τόν Παντελῆ Μιχαήλ, τοῦ ὁποίου ὅμως ἡ λειτουργία διακόπηκε τό 1858 γιά νά ξαναλειτουργήσει μέ δάσκαλο τόν Εὐθύμιο Γεράση (1859-1863), τόν ὁποῖο διαδέχθηκαν οἱ Ζωγράφος ἢ Ζωγραφίδης καί Ἰω. Πίπης¹⁶ καί νά κλείσει ὀριστικά τίς πύλες του τό 1884 λόγω ἐλλείψεως μαθητῶν.

Γιά τό ἰδιωτικό αὐτό ἑλληνικό σχολεῖο ὁ «*Τηλέγραφος τοῦ Βοσπόρου καί Βιζαντίς*», ἐφημερίδα τῆς Κωνσταντινουπόλεως¹⁷ σέ ἀνταπόκριση τῆς ἀπό τό Βελιγράδι τῆς 31ης Ἰανουαρίου 1861 θά γράφει: *Γινώσχετε ὅτι πρὸ καιροῦ ἤδη ἐσυστήθη ἰδιαιτέρα Ἑλληνική Σχολή ὑπὸ τὴν σχολαρχίαν τοῦ κ. Εὐθυμίου Ν. Γεράση. Προχθὲς δὲ καὶ χθὲς ἐγένοντο αἱ ἐξετάσεις τῶν μαθητῶν τῆς σχο-*

12. Εὐαγγελίδης, ὁ.π., σ. 378.

13. Ὁ Εὐαγγελίδης, ὁ.π., σ. 378 ἀναφέρει ὅτι μαζί μέ τόν Γεώργιο Εὐαγγελίδη, πού ἦταν φιλικός, ἐδίδασκε καί ὁ Σερραίος Ἐμμανουὴλ Φωτιάδης, βιογραφικά στοιχεία τοῦ ὁποίου παραθετεῖ στὸν Α' τόμο τοῦ βιβλίου του σσ. 138-139.

14. Ὁ Εὐαγγελίδης, ὁ.π., σ. 378 τὸν παρουσιάζει ὡς Πανταξὴν ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ Ἰωάννης, ὅπως γράφει ὁ Παπαδριανός, ὁ.π., σ. 123.

15. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ πληροφορία πού παρέχει ὁ Εὐαγγελίδης, ὁ.π., σσ. 378-379, γιά τὸν δάσκαλο αὐτόν, γράφοντας ὅτι *μάλιστα προσαγορεῖται «φιλόσοφος καὶ ἔφορος τῶν κατὰ τὴν Σερβίαν σχολείων»,* πράγμα πού φανερώνει ὅτι κατὰ κάποιον τρόπο ἦταν ἐπιθεωρητὴς σχολείων, τὰ ὁποῖα, ὅπως φαίνεται ἦταν «οἰκὸς ὀλίγα». Βλ. καί *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* 1916, σ. 108α.

16. Περισσότερες λεπτομέρειες γιά ὄλους αὐτούς τούς δασκάλους τοῦ ἑλληνικοῦ σχολεῖου Βελιγραδίου βλ. Παπαδριανός, ὁ.π., σσ. 122-134. Ὁμοίως καί στή νεότερη ἐκδοση τοῦ βιβλίου του *Οἱ Ἕλληνες τῆς Σερβίας (18ος-20ός αἰ.)*, Ἐκδόσεις περ. Ἐνδοχώρα, Ἀλεξανδρούπολη 2001, σσ. 74-78 καί ἐιδικότερα γιά τὸν Παναγιώτη Παπακωστόπουλο σσ. 83-84.

17. Ἐτος ΣΤ' φ. 443/Σάββατον 11.2.1861 (σ. 3).

λῆς ταύτης, καθ' ἃς οἱ μαθηταὶ ἀπήντησαν ἄριστα εἰς ἅπαντα τὰ διδαχθέντα μαθήματα, ἦτοι Δημοσθενικοὺς λόγους, Συντακτικὸν τοῦ Ἀσωπίου, Γεωγραφίαν, Γεν. Ἱστορίαν κ.λπ. Εὐφροσύνη δὲ καὶ ἀγαλλίασις κατεῖχεν ἅπαντας, ὀρῶντας προόδους σχεδὸν ἀνωτέρας τῆς ἡλικίας τῶν μαθητῶν, αἵτινες ὀφείλονται βεβαίως εἰς τὸν ἀκάματον ζῆλον καὶ τὴν προθυμίαν τοῦ ἀξιοτίμου Σχολάρχου, πρὸς ὃν ὀφείλουσι μεγίστην εὐγνωμοσύνην ἢ τε Κοινότης καὶ ἰδίως οἱ γονεῖς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ...

Δέν ἔχουμε περισσότερες πληροφορίες γιὰ τίς ἐξετάσεις τοῦ σχολείου αὐτοῦ, ἀλλὰ ὑποθέτουμε ὅτι μᾶλλον θά ἦταν ἐξετάσεις παρόμοιες μέ τίς δικές μας τοῦ α' ἑξαμήνου. Ἀπὸ τὰ διδασκόμενα μαθήματα φαίνεται πὼς τὸ σχολεῖο τοῦ Γεράσιου θά ἦταν παραπλήσιο, κάτι σάν τὸ σημερινὸ Γυμνάσιο, ἀφοῦ καὶ λόγοι τοῦ Δημοσθένους διδάσκονταν σ' αὐτὸ καὶ τὸ Συντακτικὸ τοῦ Ἀσωπίου κ.λπ., γεγονός που μαρτυρεῖ τίς ὑψηλές προδιαγραφές τῆς ἀποδόσεως καὶ θέσεώς του στὸν χώρο τῆς σερβικῆς κοινωνίας μέ τὴν ἔγκριση τοῦ Σερβικοῦ ὑπουργείου Παιδείας, τὸ ὁποῖο καὶ ἀντιμετώπιζε εὐνοϊκὰ τίς ἑλληνικές προσπάθειες γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς παιδείας.

Ἡ πραγματικὴ ἢ σερβικὴ Πολιτεία ἀντιμετώπιζε μέ εὐνοία τοὺς Ἑλλήνες καὶ ὅτι διάχυτο τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν τὸ φιλελληνικὸ πνεῦμα στὸν σερβικὸ λαὸ φαίνεται ἀπὸ τὸ ἀκόλουθο ἔγγραφο τοῦ Γενικοῦ Προξένου τῆς Ἑλλάδος στό Βελιγράδι Ἄ. Δόσκου¹⁸ πρὸς τὸν ὑπουργὸ Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδας Χ. Χριστόπουλο¹⁹, στὸν ὁποῖο καὶ ἔγραφε τὰ ἑξῆς:

Ἡ φιλελληνικὴ διάθεσις εἰσέδυσεν ἤδη ἢ ἐπεπόλασε μᾶλλον καὶ εἰς τὰ πνεύματα τῶν στρατιωτικῶν, τῶν πολιτικῶν, καὶ τῶν ἐφημεριδογράφων τῆς πρωτεύουσας ταύτης, καὶ μετ' εὐχαριστήσεως δύναμαι νὰ προσεῖπω ὅτι ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα καθιδρύσεως τοῦ Γεν. τούτου Προξενείου ὁ πρῶην μισελληνισμός, ὃς οὐδόλως ἀπ' ἀρχῆς ὑπελείπετο τοῦ παρὰ τοῖς Βουλγάρους, μεταβλήθη ἤδη εἰς ἐνθουσιωδὴ φιλελληνισμόν, ἐπιτραπίσης καὶ τῆς συστάσεως ἑλληνικῶν σχολείων καὶ παρθεναγωγείων, εἰς δὲ τὰς ὁμηγύρεις αὐτῶν, καὶ τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ὁμιλούντων ἀπροκαλύπτως καὶ ἐνθουσιωδῶς ὑπὲρ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀδελφικῆς αὐτῶν ἐνότητος μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ σύμψας ἔτι ὁ τυ-

18. Πολὺ φτωχές εἶναι οἱ εἰδήσεις μας γιὰ τὸν ἐν λόγω προξένο στό Βελιγράδι. Τὸ μόνο ποὺ γνωρίζουμε εἶναι ὅτι εἰσῆλθε στό διπλωματικὸ σῶμα τὸ 1841, ὅπως συνάγουμε ἀπὸ ἓνα γράμμα του πρὸς τὸ ΥΠ.ΕΞ. τῆς 22.5.1871, στό ὁποῖο μεταξὺ ἄλλων γράφει: *...διατελῶν ἤδη πρὸ τριάντα χρόνων ἐτῶν ὑπάλληλος τῆς Σ. Κυβερνήσεως εἰς τὸν προξενικὸν κλάδον, μόλις φέρον ἐπὶ τοῦ στήθους μου τὸν ἀργυροῦν σταυρὸν τοῦ Σωτήρος, ὃν πρὸ 15 ἐτῶν ἔλαβον...* ὑπονοώντας μέ παράπονο ὅτι ἔπρεπε νὰ τιμηθεῖ περισσοτέρο.

19. Διακρίθηκε γιὰ τὴν ηγετικὴ δεινότητα καὶ πολυμάθεια του ὑπηρετώντας διάφορες κυβερνήσεις ὡς ὑπουργός: Παιδείας (1855) κυβέρνηση Βουλγαρίας, Ἐσωτερικῶν καὶ Παιδείας (1857) κυβέρνηση Ἄ. Μισαούλη, Ἐξωτερικῶν (1865) κυβέρνηση Βουλγαρίας, Ἐξωτερικῶν (1870) κυβέρνηση Ἄ. Κουμουνοπούλου, βλ. Douglas Dakin, *Ἡ ἐνοποίηση τῆς Ἑλλάδας (1770-1923)*, Μ.Ι.Ε.Τ., Ἀθήνα 1989, σ. 414 κ.έ.· *Μ.Ε.Ε.*, τόμ. ΚΔ', σ. 723γ.

πος αὐτῶν ἐδείχθη ἤδη ἐν πολλαῖς σπουδαίαις περιπτώσει θερμὸς τῆς Ἑλλάδος συνήγορος...²⁰.

Δὲν γνωρίζουμε κατὰ πόσον ὑπῆρχε μισελληνισμὸς στὴ Σερβία τὴν ἐποχὴ αὐτῆ, ὅμοιος μὲ τὸν βουλγαρικό. Νομίζουμε ὅτι ὁ πρόξενος κάπως ὑπερβάλλει, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐπὶ τόσες δεκαετίες εὐνοϊκῆς ἦταν οἱ διαθέσεις τῶν σερβικῶν κυβερνήσεων πρὸς τὴν Ἑλλάδα μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, ὅπως τοῦλάχιστον φαίνεται ἀπὸ τὴ λειτουργία τόσων σχολείων στὸν σερβικό χῶρο.

Ἐνα τέτοιο γεγονός παρουσιάζουμε σήμερα, παντελῶς ἄγνωστο στὴ νεότερη ἱστορία μας, μὲ τὴν ἰδρυση Ἑλληνικοῦ Παρθεναγωγείου στὸ Βελιγράδι τὸ 1870 καὶ τὴ δημοσίευση τοῦ Κανονισμοῦ τῆς λειτουργίας του, καθὼς καὶ τὴ διεξαγωγὴ τῶν ἐτήσιων ἐξετάσεων τῶν μαθητῶν καὶ μαθητῶν στὰ τέλη Ἰουλίου τοῦ ἔτους αὐτοῦ.

Ἐ Ο Κανονισμὸς δημοσιευμένος στὴν ἐφημερίδα «Κωνσταντινούπολις»²¹ ἔχει ὡς ἐξῆς:

*Κανονισμὸς τοῦ ἐν Βελιγραδίῳ τῆς Σερβίας Ἑλλην. Παρθεναγωγείου
ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν
«Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ»*

Οἱ ἐν Βελιγραδίῳ τῆς Σερβίας Ἑλληνες καὶ φιλέλληνες ὑπὸ φιλοπατρίας καὶ φιλοστόργων αἰσθημάτων ἐμπνεόμενοι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ μορφώσεως τῶν θηλέων τέκνων κατιδόντες, ἀπεφάσισαν νὰ συστήσωσιν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ταύτῃ τῆς Σερβίας, ἀδεία τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, Ἑλληνικὸν Παρθεναγωγεῖον συντηρούμενον τῇ δαπάνῃ τῶν γονέων τῶν κατὰ καιροὺς μαθητῶν καὶ τῇ συνδρομῇ ἀπάντων τῶν φιλομουσῶν ὁμογενῶν, συμπολιτῶν τε καὶ ξένων, ὀργανιζόμενον ὡς ἐξῆς:

§ 1. Αἱ ἐγγραφαὶ τῶν μαθητῶν γίνονται τῇ 16ῃ Αὐγούστου ἐκάστου ἔτους μέχρι τῆς 1ης Σεπτεμβρίου, ὅτε ἄρχονται αἱ παραδόσεις. Γίνονται αἱ δεκταὶ μαθήτρια καὶ μέχρι 15 Σεπτεμβρίου.

§ 2. Ἡ εἰς τὸ Παρθεναγωγεῖον φοίτησις ἐπιτρέπεται παντὶ κορασίῳ, ἂνευ ἐξαιρέσεως δόγματος καὶ ἐθνικότητος.

3. Αἱ ἐγγραφόμενα μαθήτρια, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς κατὰ τὴν πρώτην τετραετίαν δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίῃ τὰς τριάκοντα, νὰ μὴ εἶναι νεώτερα τῶν ἑξ ἑτῶν οὐδὲ πρεσβύτερα τῶν 14, νὰ ὦσι δὲ πάντοτε καθαρῶς καὶ κοσμίως ἐνδεδυμένα· ἐπὶ τῇ προσθήκῃ τῶν τριάκοντα κορασιῶν ἐπιτρέπεται ἡ

20. Α.Υ.Ε. 1871 φ. αακ Α, Γενικὸν Προξενεῖον Ἑλλάδος ἐν Βελιγραδίῳ, ἔργα, 24/2.3.1871 πρὸς ΥΠ.Ε.Ε.

21. Ἐφημ. Κωνσταντινούπολις φ. 771/12.3.1870.

δωρεάν εκπαιδευσις καὶ τινων ἐξ ἀπόρων γονέων, ἐγκρίσει τῆς ἐφορίας.

§ 4. Αἱ μαθήτρια ὀφείλουσιν ἀνελλιπῶς νὰ φοιτῶσιν εἰς τὸ Σχολεῖον, ἀπουσιάζουσαι δὲ νὰ δίδωσιν ἀποχρῶντα λόγον τῆς ἀπουσίας αὐτῶν ἐπιββαιούμενον ὑπὸ τῶν γονέων ἢ τῶν κηδεμόνων· ἄλλως αἱ ἀπουσαι μαθήτρια τιμωροῦνται κατὰ τὰς παρακατιὸν σημειουμένας ποινάς.

§ 5. Ἐκαστος τῶν γονέων ὀφείλει νὰ ἐφοδιάξῃ τὸ ἑαυτοῦ τέκνον μὲ τὰ βιβλία καὶ πάντα τὰ πρὸς ἐκπαίδευσιν καὶ μόρφωσιν ἀναγκαῖα.

§ 6. Αἱ παραδόσεις γίνονται ἀπὸ τῆς 8ης ὥρας π.μ. μέχρι τῆς 12ης, καὶ μ.μ. ἀπὸ τῆς 2ας μέχρι τῆς 4ης, ἀπὸ δὲ 1ης Μαΐου καὶ ἐξῆς μέχρι τῶν 5 δι' ὅλης τῆς ἐβδομάδος πλὴν τοῦ ἀπογεύματος τοῦ Σαββάτου.

Περί παύσεων

§ 7. Ἀπὸ 15 Ἰουλίου μέχρι 15 Αὐγούστου παύουσιν αἱ παραδόσεις ἔνεκα τοῦ καύσωνος. Ἀπὸ τῆς Μεγάλης Πέμπτης μέχρι τῆς Τετάρτης τῆς Διακαινησίμου, συμπεριλαμβανομένης καὶ αὐτῆς, καὶ ἀπὸ τῆς προπαραμονῆς τῶν Χριστουγέννων μέχρι τοῦ νέου ἔτους παύουσιν αἱ παραδόσεις.

§ 8. Αἱ ἐξετάσεις γίνονται ἅπαξ τοῦ ἔνιαυτοῦ, τὴν 12, 13 καὶ 14 Ἰουλίου. Ἐκάστη μὴ ἐπιδοῦσα μαθήτρια μένει ἐν τῇ αὐτῇ τάξει, ὅπως ἐπαναλάβῃ αὐτὴν.

§ 9. Βαθμοὶ ἢ ἔλεγχοι εἰσι πέντε: ἄριστα = 5, λίαν καλῶς = 4, καλῶς = 3, μετρίως = 2 καὶ κακῶς = 1· ἢ μὴ τυχοῦσα τοῦλάχιστον τοῦ 3 βαθμοῦ δὲν προβιβάζεται.

Περί τῶν μαθημάτων

§ 10. Ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Παρθεναγωγείῳ ἐπὶ τετραετίαν διδασκῶσονται τὰ ἐξῆς μαθήματα:

- α) Ἑλληνικά
- β) Σερβικά
- γ) Γερμανικά
- δ) Γαλλικά
- ε) Ἰχνογραφία καὶ Καλλιγραφία
- ς) Ἐργόχειρα
- ζ) Ἱερὰ Κατήχησις
- η) Γεωγραφία συνοπτικὴ
- θ) Συνοπτικὴ Φυσικὴ ἱστορία
- ι) Συνοπτικὴ Γενικὴ ἱστορία
- ια) Ἀνθρωπολογία
- ιβ) Ἡθικὴ

καὶ ὡς ἕκτακτα μαθήματα

- ιγ) τὸ κλειδοκύμβαλον, ἡ φωνητικὴ μουσικὴ καὶ ὁ χορός.

Πρῶτον ἔτος

Καὶ τοῦ μὲν ἰου ἔτους τὴν α΄ ἑξαμηνίαν ἑλληνικῇ ἀνάγνωσις καὶ γραφῇ, λέξεις καὶ φράσεις ἑλληνικαὶ μετὰ τῆς ἐφικτῆς περὶ τὸ λαλεῖν ἀσκήσεως δι' ὅλης τῆς ἡμέρας· τὴν δὲ δευτέραν ἑξαμηνίαν τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἡ γνώσις καὶ γραφῇ τῶν σεοβικῶν γραμμάτων, ὡς καὶ τῶν χαρακτήρων τῆς ἀριθμητικῆς.

Δεύτερον ἔτος

Τὸ δὲ δεύτερον ἔτος ἐτυμολογία ἑλληνικῇ, αἱ τέσσαρες πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς, ἀρχαὶ τῆς γαλλικῆς γλώσσης καὶ τῆς γερμανικῆς, ἐπίτομος γεωγραφία σεοβιστὶ καὶ συνοπτικῇ ἱερᾷ ἱστορίᾳ ἑλληνικῇ.

Τρίτον ἔτος

Τὸ δὲ τρίτον ἔτος ἑλληνικῇ γραμματικῇ μέχρι τοῦ συντακτικοῦ, γαλλικὰ καθ' ἑκάστην, σεοβικὰ καὶ γερμανικὰ ἡμέραν παρ' ἡμέραν, σύντομος γενικῇ ἱστορίᾳ, ἰχνογραφία, συνέχεια ἀριθμητικῆς καὶ ἐργόχειρα.

Τέταρτον ἔτος

Τὸ δὲ τέταρτον ἔτος συντακτικὸν ἑλληνικόν, ἀνθρωπολογία, ἠθικῇ, ἐπίτομος φυσικῇ, ἱστορίᾳ, ἀριθμητικῇ, γαλλικὰ, γερμανικὰ, σεοβικὰ.

§ 11. Δεσπόζουσα γλῶσσα ἐντὸς τοῦ Παρθηναγωγείου εἶναι ἡ ἑλληνικῇ, ἥτις καὶ ἐπιβάλλεται.

§ 12. Ὡς ὀρθόδοξοι τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος ὀφείλουσιν αἱ μαθητρίαὶ δις τοῦλάχιστον τοῦ ἔτους (πρὸ τοῦ Πάσχα καὶ τῶν Χριστουγέννων) νὰ νηστεύωσι καὶ νὰ μεταλαμβάνωσι τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ὀδηγούμεναι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν παρὰ μίᾳς τῶν διδασκαλισσῶν.

Περὶ διδασκαλισσῶν

§ 13. Αἱ διδασκάλισσαι εἰσι τοῦλάχιστον δύο, μία τοῦ Ἀνατολικοῦ δόγματος κάτοχος καὶ τῆς γαλλικῆς γλώσσης ἢ καὶ διευθύντρια τοῦ Παρθηναγωγείου καὶ μία Σεοβίς ἢ Γερμανίς, κάτοχος ἀμφοτέρων τῶν γλωσσῶν τῆς τε σεοβικῆς καὶ γερμανικῆς.

§ 14. Ἐκάστη διδασκάλισσα ὀφείλει νὰ φέρῃ ἀποφοιτητήρια τῆς Σχολῆς ἐν ἧ ἑσπούδασε καὶ ἂν πον ἐδίδαξε, καὶ μαρτυρικὰ τῆς κοινότητος ἢ οἰκογενείας παρ' ἧ ἐδίδαξεν· ἄνευ τούτων οὐδεμία ἐστὶ δεκτῇ.

§ 15. Αἱ διδασκάλισσαι κατοικοῦσιν ἐντὸς τοῦ Παρθηναγωγείου, ἂν δὲ τις ἔγγαμος ἐκτὸς αὐτοῦ. Ἐντὸς δὲ τοῦ σχολείου κατοικοῦσαι ἔχουσι κατοικίαν, θέρμανσιν καὶ ὑπηρεσίαν δωρεάν.

§ 16. Αἱ διδασκάλισσαι ὀφείλουσι νὰ ὦσι πρὸς τὰς μαθητριάς προσηνεῖς καὶ πραεῖαι, προσηγόμεναι τῷ καλῷ παραδείγματι τῆς χρησιμοθηθείας· ἀπο-

πέμπουσαι δ' αὐτάς τοῦ καταστήματος νά ταῖς συνιστώσι σεμνότητα καί καλήν διαγωγὴν ὅπου καὶ ἂν ᾧσι.

§ 17. Διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Σχολῆς καὶ τῶν κυριῶν διδασκαλισσῶν, μισθοῦται παρὰ τῶν συνδρομητῶν τῆς Σχολῆς μία ὑπρέτρια, ἥτις ὀφείλει νά κατοική ἐντός τοῦ περιβάλλου τῆς Σχολῆς, φροντίζουσα περὶ τῆς καθαριότητος αὐτῆς καὶ πειθομένη ὅλως ταῖς διαταγαῖς τῶν διδασκαλισσῶν.

Περὶ ποιῶν

§ 18. Αἱ διδασκάλισσαι ἐν τῇ εὐθύνῃ αὐτῶν περὶ τῆς προσαγωγῆς καὶ μορφώσεως τῶν μαθητριῶν δικαιοῦνται νά ἀπαιτώσι παρ' αὐτῶν ὑπακοὴν καὶ ἐπιμέλειαν περὶ τὰ μαθήματα καὶ τὰς μὲν ἐπιμελεῖς νά ἐπαινώσι, τὰς δὲ ἄμελεῖς νά ἐλέγχωσι πρὸ τῶν ἄλλων, καὶ ἂν τοῦτο δὲν συμφρονίσῃ αὐτάς (δηλ. τὰς ἄμελεῖς) νά τὰς τιμωρῶσιν ἐν ταῖς ἐξῆς ποιναῖς:

- α) παραινέσει
- β) ἐπιπλήξει
- γ) ἀπειλῇ
- δ) ὀρθοσασία
- ε) γονατίσματι
- ς) φυλακῇ ἡμισεῖας ἡμέρας
- ζ) φυλακῇ μᾶς ἡμέρας.

Τελευταῖον δὲ ἥτις ἀνεπίδεκτος ἀποδειχθῇ καὶ ἀποβολῇ, συναινέσει τῆς ἐφορίας πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν ἄλλων.

§ 19. Αἱ μαθήτριά ἐφείλουσι νά ἐπιμελῶνται περὶ τὰ μαθήματα, νά ὑπακούωσι ταῖς διδασκαλίαις καὶ εἰς τὰς παρατηρήσεις αὐτῶν νά μὴ ἀντιτείνωσι τὸ παράπαν.

Περὶ Ἐφόρου, Ἐπιτρόπου καὶ Συνδρομητῶν

§ 20. Κατ' ἔτος ἐκλέγεται εἷς ἔφορος καὶ εἷς ἐπίτροπος, ὧν ὁ μὲν κήδετα τοῦ διδασκικοῦ ὁ δὲ τοῦ οἰκονομικοῦ. Ἐφορος καὶ ἐπίτροπος δικαιοῦται νά ἐκλεχθῇ πᾶς συνδρομητῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Παρθεναγωγείου καίτοι μὴ ἔχων θυγατέρα μαθήτριά. Ἀμφοτέρω ὀφείλουσι νά ἐπισκέπτονται τὸ Σχολεῖον συχνάκις, τοῦλάχιστον ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος.

§ 21. Οἱ γονεῖς τῶν μαθητριῶν, ἐγγραφέντες ἅπαξ, δὲν δύνανται νά ὀπισθοδρομήσωσι πρὸ τῆς λήξεως τοῦ παρ' αὐτῶν διωρισμένου καιροῦ, μόνος δ' ὁ θάνατος ἢ αὐτοῦ ἢ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ ἀκυροῖ τὴν ὑπογραφὴν του.

§ 22. Συνεισφοραὶ εἰσι δεκταὶ ὅσας τις ἤθελε προαιρεθῇ νά συνεισφέρῃ· ὁ δὲ 100 φλωρία αὐστριακά καὶ ἐπέκεινα προσφέρων θεωρεῖται εὐεργέτης τοῦ καταστήματος· ἡ δὲ εἰκὼν αὐτοῦ, εἰς ἀνάμνησιν εὐγνωμοσύνης, θέλει διὰ παντός διατηρεῖσθαι προσηρητέμη, ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Παρθεναγωγείου αἰθούσῃ τῶν παραδόσεων.

§ 23. Αί ἐκτάκτως προσφερόμεναι συνεισφοραὶ νά μὴ δαπανῶνται, ἀλλὰ νά χρησιμεύωσιν ὡς θεμέλιον κεφάλαιον, ἐκ τοῦ τόκου δὲ αὐτῶν νά δύνανται ποτε τὸ Παρθεναγωγεῖον νά αὐτοσυντηρηῆται. Ἐπίσης καὶ τὰ περισσεύοντα ἐκ τῶν συνδρομῶν τῶν γονέων τῶν μαθητριῶν νά προστίθενται τοῖς κεφαλαίοις.

§ 24. Τὰ κεφάλαια νά μένωσιν ἄθικτα διὰ παντός, ἂν δὲ ποτε κατορθωθῇ ὥστε δι' αὐτῶν νά αὐτοσυντηρηῆται, νά μὴ διαλύηται, καὶ μίαν μόνον μαθητρίαν ἂν ἔχη.

§ 25. Τὸ Σχολεῖον τοῦτο ὀφείλει νά ὑπάρχη διὰ παντός, ἐφ' ὅσα δὲ ἔτη τυχόν ἤθελε στερεῖσθαι τοῦτο μαθητριῶν, τὰ κεφάλαια ταῦτα νά χρησιμεύωσιν εἰς διατήρησιν Ἑλληνικοῦ Σχολείου τῶν ἀρρένων, εἰ δὲ καὶ τοιοῦτον δὲν ἤθελεν ὑπάρχει, ἐκ τῶν κεφαλαίων τὸ ἐν τρίτον νά ἀνήκῃ εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα τῆς Σερβίας, τὸ β' τρίτον εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ λοιπὰ εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις Σύλλογον τῆς διαδόσεως τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων.

§ 26. Τὸ Ἑλληνικὸν Παρθεναγωγεῖον ὀφείλει νά ἐορτάξῃ μίαν ἐορτὴν ἐντὸς τοῦ ἔτους, τὴν ἡμέραν τοῦ Ἐὐαγγελισμοῦ, τοῦ ὁποῦ τὴν εἰκόνα νά φέρῃ καὶ ἡ σφραγὶς τοῦ Παρθεναγωγείου, μεθ' ἧς νά σφραγιζῶνται καὶ τὰ ἀποφοιτητήρια τῶν μαθητριῶν, τοιαύτην δὲ νά φέρῃ καὶ τὴν ἐπωνυμίαν, ἧτοι Ἑλληνικὸν Παρθεναγωγεῖον «Ὁ Εὐαγγελισμός».

Εἰς τὸ τέλος ἐκάστου ἔτους μετὰ τὴν λήξιν τῶν ἐτησίων ἐξετάσεων ὁ Ἐφορὸς καὶ ὁ Ἐπίτροπος θέλουσι δίδει λόγον πρὸς τοὺς ἐν συνεδριάσει συνδρομητὰς περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ Παρθεναγωγείου, τῆς ἐπιδεχομένης ἀναγκαίας βελτιώσεως τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ τῆς ἐτησίου διαχειρισέως ταν, συνασσομένων πρακτικῶν ἐν βιβλίῳ διατηρουμένῳ ὡς ἀρχεῖῳ τοῦ παρθεναγωγικοῦ τούτου καταστήματος.

Ὁ παρῶν κανονισμὸς συνετάχθη ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ ἑβδομηκοστῷ, μηνὶ Ἰανουαρίου, ὅτε κατὰ πρῶτον ἐγένετο ἡ σύστασις τοῦ Ἑλληνικοῦ Παρθεναγωγείου ἐν Βελιγραδίῳ, πρωτευούσῃ τῆς Σερβίας. Συζητηθεὶς δὲ ἐνεκρίθη ὑπὸ τῶν πρὸς τοῦτο συνεδριασάντων συνδρομητῶν, οἵτινες διὰ τῆς κάτωθι ἐπιθέσεως τῶν ἰδίων αὐτῶν ὑπογραφῶν ἔδωκαν εἰς αὐτὸν πλήρη ἰσχὴν καὶ ἀμετάτρεπτον κῦρος.

Ἐξετάζοντας τὸν «Κανονισμό» αὐτὸ παρατηροῦμε τὰ ἑξῆς: κατ' ἀρχὴν δὲν μπορεῖ παρά νά θαυμάσει καὶ νά ἐπαινέσει κανεὶς τοὺς Ἕλληνας ἐκείνους τοῦ Βελιγραδίου, τὰ ὄνόματα τῶν ὁποίων καὶ ἀγνοοῦμε, ἀφοῦ δὲν ἀναφέρονται στοῦ τέλος τοῦ κειμένου ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα, γιὰ τὴν πρωτοβουλία πού εἶχαν νά ιδρύσουν «Παρθεναγωγεῖο» στὴν πόλιν αὐτὴ, κάτι πού ἔλειπε γενικὰ στοὺν ἐκπαιδευτικὸν χώρον τῶν προσδοκιῶν καὶ εὐγενικῶν τοὺς ἀναζητήσεων. Σχετικὰ μὲ τὸ ὅλο κείμενον τοῦ Κανονισμοῦ παρατηροῦμε ὅτι ἀναφέρεται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον σὲ θέματα ἐκπαιδευτικὰ, κάτι πού στοὺς περισσότερους κανονισμοὺς ἐλληνικῶν κοινοτήτων πού ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας

ἀπαντᾶται μὲ ἐλάχιστα ἄρθρα· συγκεκριμένα ἀναφέρουμε ὅτι στὸν «Κανονισμό τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Κοινοτήτος Θεσσαλονίκης» π.χ. τοῦ 1904²² μὲ τὰ 94 ἄρθρα του, τὸ θέμα τῆς παιδείας ἀντιμετωπίζεται μὲ 10 μόνο ἄρθρα (§ 48-57), ἐνῶ ἐδῶ ὁ Κανονισμὸς ὅλος μὲ λεπτομέρειες ἀντιμετωπίζει τὴν ἴδρυση τοῦ Παρθεναιωγείου μὲ 26 παραγράφους (ἄρθρα).

Ἐπίσης ὀφείλουμε νὰ τονίσουμε ὅτι ὁ Κανονισμὸς αὐτὸς δὲν ἔχει καμιά ἐξάρτηση ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, κάτι πού κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὸ βλέπουμε σὲ ὄλους σχεδὸν τοὺς κοινοτικούς κανονισμοὺς τῶν διαφόρων πόλεων, ἀφοῦ ὑπῆρχε τὸ ἄρθρο 32 τοῦ «Θεμελιώδους Κανονισμοῦ» τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, πού καθόριζε ὅτι *αἱ σχολαὶ ἐκάστης κοινοτήτος ἀπασα διευθύνονται ὑπὸ ἐξαμελοῦς Ἐφορίας, τελούσης ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Μητροπολίτου ἢ Ἐπισκόπου ἢ Ἐξάρχου...*²³, φαινόμενο πού δὲν ἀπαντᾶται στὸν Κανονισμό τοῦ Παρθεναιωγείου Βελιγραδίου, τὴν εὐθύνη τῆς λειτουργίας τοῦ ὁποίου εἶχαν, ὅπως φαίνεται (§ 26) ὁ Ἐφορὸς τοῦ σχολείου καὶ ὁ Ἐπίτροπος, οἱ ἀρμοδιότητες τῶν ὁποίων ἀναφέρονται στὴν § 20.

Κατὰ τὰ ἄλλα στὸν «Κανονισμό» ἀντιμετωπίζονται ὅλα τὰ θέματα, τὰ σχετικά μὲ τὴ λειτουργία ἐνὸς σχολείου, ὅπως: ὁ χρόνος τῶν ἐγγραφῶν (§ 1), ἡ ἡλικία τῶν μαθητριῶν (§ 3), ἡ ἀνελλιπὴς φοίτησή τους (§ 4), ἡ διάρκεια τῶν μαθημάτων (§ 6), οἱ διακοπές τοῦ σχολείου (§ 7), ἡ διάρκεια τῶν ἐξετάσεων καὶ ἡ βαθμολογία (§ 8, 9), τὰ διδασκόμενα μαθήματα καὶ τὰ ἔτη διδασκαλίας (§ 10), τὰ σχετικά μὲ τίς δασκάλες τοῦ σχολείου προσόντα καὶ ὑποχρεώσεις (§ 13-17), οἱ ποινές πού ἐπιβάλλονται (§ 18), τὰ καθήκοντα τοῦ Ἐφόρου καὶ Ἐπιτρόπου τοῦ σχολείου (§ 20), οἱ ὑποχρεώσεις τῶν γονέων (§ 21), οἱ πόροι τοῦ σχολείου μὲ διάφορες εἰσφορές (§ 22-24) κ.λπ.

Ἰδιαίτερος ὀφείλουμε νὰ ἐπισημάνουμε τίς παραγράφους 2, 12 καὶ 25, οἱ ὁποῖες σήμερα ἴσως ξενίζουν κάπως, ἀλλὰ δείχνουν τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς.

Πρωτοποριακὴ χαρακτηρίζουμε τὴν § 2 μὲ τὴν ἀνεξιθρησκεία πού διακηρύσσει στίς θρησκευτικὲς πεποιθήσεις τῶν μαθητριῶν καὶ τὴν ἐθνικότητά τους, μολονότι τὸ σχολεῖο τονίζεται ὅτι εἶναι ἐλληνικὸ καὶ μάλιστα ὀρθόδοξο, ὅπως ἐμφανῶς τονίζεται στὴν § 12, ὅπου σχετικά μὲ τίς γιορτές τοῦ Πάσχα καὶ τῶν Χριστουγέννων κυρίως συνιστᾶται (ἢ ἐπιβάλλεται;) οἱ μαθήτριες νὰ νηστεύουν καὶ νὰ μεταλαμβάνουν τὰ ἄχραντα μυστήρια, «ὀδηγούμεναι» μάλιστα ἀπὸ τίς δασκάλες τους ἐκ περιτροπῆς στὴν ἐκκλησία.

Ἐντύπωση προκαλεῖ καὶ ἡ § 25 μὲ τὴν διατύπωση *τὸ Σχολεῖον τοῦτο ὀφείλει νὰ ὑπάρχη²⁴ διὰ παντός*, φράση πού δηλώνει τίς διαθέσεις τῶν ἰδρυτῶν

22. Χαράλαμπος Κ. Παπαστάθης, *Οἱ κανονισμοὶ τῶν ὀρθοδόξων ἐλληνικῶν κοινοτήτων τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ τῆς διασποράς*, τόμ. Α', Ἐκδ. οἴκος Ἀφῶν Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 170 κ.έ.

23. Ὁ.π., σ. 138.

24. Πρόκειται γιὰ διατύπωση ἐσφαλμένη ἀντὶ τῆς ὀρθῆς *τὸ Σχολεῖον ὀφείλομεν* νὰ τὸ

του πού δραματιζόνταν τή διάρκεια τοῦ Παρθεναγωγείου στό προσεχές μέλλον, ἡ ὁποία ὁμως, δυστυχῶς, ἦταν βραχεία, ἀφοῦ, ὅπως σημειώσαμε πιό πρῖν, ἐβλεψε τίς πύλες του τό 1884.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι καί ἡ ἄλλη ἀνταπόκριση ἀπό τό Βελιγράδι στήν ἴδια ἐφημερίδα, σχετικά μέ τίς ἐτήσιες ἐξετάσεις τόσο τοῦ Παρθεναγωγείου ὅσο καί τοῦ Ἱδιωτικοῦ σχολείου γιά τό σχολικό ἔτος τοῦ 1870, ἡ ὁποία καί ἔχει ὡς ἐξῆς²⁵:

Τὴν προπαρελθοῦσαν Κυριακὴν²⁶ ἐγένοντο αἱ ἐνιαύσιαι ἐξετάσεις τοῦ Παρθεναγωγείου ἡμῶν, ἀρξάμενα δι' ἐνὸς λογυδρίου λίαν καταλλήλου τῆς κυρίας Μαριγοῦς Δελινάρδου, ἀποδειξάσης λίαν εὐφυῶς τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκμαθήσεως τῆς <Ἑλληνικῆς καὶ ὅτι> εἰς τὰς γλώσσας ἔδειξαν αἱ μικραὶ ἡμῶν μαθήτραι γιγαντιαίας προόδους. Τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν ἐδιδάχθησαν γερμανιστί, τὴν μαθηματικὴν, γεωγραφίαν σερβιστί (αἱ ἀνώτεραι μαθήτραι) καὶ ἀπὴντων εἰς τὰς ἐρωτήσεις τοσοῦτον εὐστόχως, ὥστε ἐθαύμασε τὸ ἀκροατήριον.

Τὴν τρίτην ἡμέραν ἀνάπαισις. Τὴν τετάρτην ἐξητάσθησαν τὰ ἄρρενα. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐξετάσεων ὠμίλησεν ὁ εὐπαιδευτος διδάσκαλος κύριος Ἰωάννης Πίπης περὶ τῆς σχέσεως τῆς ἑλληνικῆς πρὸς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ὠμίλησε λίαν φιλολογικῶς καὶ εὐφραδῶς, ὥστε κατέθελε τὸ πᾶν. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἐδιδάχθησαν λόγους τινὰς τοῦ Λουκιανοῦ καὶ τοῦ Σωκράτους, ἐν οἷς ἐφήρμοσαν λίαν εὐστόχως τὸ ἑλληνικὸν συντακτικόν, ἐκ τῆς γεωγραφίας τὴν Εὐρώπην, ἐκ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τὰς ὠφελείας τὰς ἐξ αὐτῆς προερχομένας, καὶ μάλιστα ὅσον ἀφορᾷ τὸ ὥραιον φύλον.

Τὰς ἐξετάσεις ἐτίμησαν πολυπληθεῖς ἀκροαταὶ ὁμογενῶν τε καὶ ξένων, ὡς καὶ ὁ γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος κ. Δόσκος, εἰς δὴν ὀφείλομεν τὸ καταῶγιον τοῦτο τῶν Μουσῶν.

Τὴν πρώτην ἡμέραν ἐξητάσθησαν αἱ μαθήτραι εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ γαλλικὴν, εἰς ἣν ἔδειξαν ἀπροσδοκίτους προόδους εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, καλλιγραφίαν, ὀρθογραφίαν, ἀπαγγελίαν διαφόρων διαλόγων καὶ μύθων, ἀριθμητικὴν, ἱερὰν ἱστορίαν, σύνοψιν γεωγραφίας.

Οἱ ἄντροι πόνου τῆς κυρίας Διευθυντρίας μᾶς παρέχουσι χρηστάς ἐλπίδας.

Τὴν δευτέραν ἡμέραν ἐξητάσθησαν εἰς τὴν σερβικὴν καὶ γερμανικὴν

διατηρήσωμεν πάση θυσίᾳ, ὥστε νὰ ὑπάρχη διὰ παντός, ὑπονοώντας ὅτι μὲ κανένα τρόπο δέ θὰ τὸ παραμελήσωμεν, φροντίζοντας νὰ λειτουργεῖ συνεχῶς.

25. Ἐφημ. Κωνσταντινουπόλεως φ. 834/11.8.1870.

26. Ὑπονοεῖται ἡ Κυριακὴ τῆς 19ης Ἰουλίου 1870, ἐφ' ὅσον ἡ ἀνταπόκριση εἶναι γραμμηνὴ στίς 30 Ἰουλίου, ἡμέρα Πέμπτη, ὅπως ἐξακριβώσαμε ἐξετάζοντας τὸ ἡμερολόγιον τοῦ 1870. Καὶ ἐπειδὴ ὁ κανονισμὸς τοῦ Παρθεναγωγείου στήν § 8 ἀναγράφει ὅτι αἱ ἐξετάσεις γίνονται ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τὴν 12, 13 καὶ 14 Ἰουλίου, βλέπουμε ὅτι δέν τηρήθηκαν οἱ διατάξεις τῆς § αὐτῆς, ἀγνοώντας τοὺς λόγους μεταθέσεως τῆς ἡμερομηνίας τῶν ἐξετάσεων γιὰ τίς 19 Ἰουλίου κ.ἔ.

γλώσσαν, παραδιδόμενας παρὰ Γερμανίδος διδασκάλου· και εἰς ταύτας ἀριθμ. τὴν μέθοδον τῶν τριῶν, ἐκ τῆς κατηγήσεως τὴν ἐρμηνείαν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, ἐκ τῆς ἱστορίας μέχρι Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, ἐκ τῆς γαλλ. μέχρι τοῦ συντακτικοῦ. Εἰς ὅλα τὰ μαθήματα ἐπέδωκαν ἄριστα.

Τὴν ἑκτην ἡμέραν ἐξητάσθησαν τὰ ἄρρενα εἰς τὴν γερμ. καὶ σερβικὴν, ἐν αἷς ματαίως ἐπέδωκαν, διότι ἐντός τοῦ ἔτους τρεῖς ἠλλάχθησαν διδάσκαλοι...

Διαβάζοντας τὴ β' αὐτὴ ἀνταπόκριση σχηματίζουμε πληρέστερη τὴν εἰκόνα τῆς λειτουργίας καὶ τῶν δύο αὐτῶν ἐλληνικῶν σχολείων τοῦ Βελιγραδίου. Κατ' ἀρχὴν βλέπουμε ὅτι πραγματοποιήθηκαν ὅλα, ὅσα ἀναφέρονται στὸν Κανονισμό τοῦ Παρθεναγωγείου· ὅτι δηλαδὴ ἀμέσως, στὸ πρῶτο ἔτος τῆς λειτουργίας του, ἐκείνοι πού πρωταγωνίστησαν στὴν ἴδρυσή καὶ λειτουργία του ἔφεραν σέ πέρας ὅσα ὑποσχέθηκαν στίς διακηρύξεις τους καὶ μάλιστα μέ ἐπιτυχία, ἀφοῦ γνωρίζουμε ὅτι πάντοτε ἡ ἀρχὴ τῆς λειτουργίας ἐνός σχολείου καὶ μάλιστα ἐλληνικοῦ σέ ξένη χώρα συναντᾶ πολλές καὶ ποικίλες δυσκολίες, ὄχι μόνο μέ τὴν ἐξεύρεση τοῦ κατάλληλου κτιρίου γιὰ τὴ στέγασή του ἀλλὰ καὶ τοῦ κατάλληλου προσωπικοῦ διδασκαλίας. Φαίνεται ὅτι γιὰ τὴν ἐξεύρεση κτιρίου καὶ στέγασή τοῦ σχολείου ἐνεργὸ συμμετοχὴ εἶχε καὶ ὁ Γενικός Πρόεδρος τῆς Ἑλλάδας Ἄ. Δόσκος, στὸν ὅποιο καὶ ὀφειλόταν τὸ καταγῶγιον τοῦτο τῶν Μουσῶν, ὅπως ἀποκαλεῖται τὸ κτίριο τοῦ σχολείου.

Ὅπως δὴποτε, σύμφωνα μέ τὸν Κανονισμό, τὰ μαθήματα τοῦ Παρθεναγωγείου ἔπρεπε νά περιορισθοῦν στὸν κύκλο τῆς λειτουργίας τῶν δύο ἑξαμήνων τοῦ πρώτου ἔτους, πού ἦταν τόσο ἀπλά: λέξεις καὶ φράσεις ἐλληνικῆς μέ ἀσκήσεις προφορικῆς ὁμιλίας ὅλη τὴν ἡμέρα στὸ α' ἑξάμηνο, κάτι πού ἐπαναλαμβάνόταν στὸ β', μέ ἀντικείμενο ὁμως τὴ σερβικὴ γλώσσα καθὼς καὶ βασικά στοιχεῖα ἀριθμητικῆς. Ἀπὸ τὸν ἀπολογισμό ὁμως τῶν ἐξετάσεων βλέπουμε ὅτι τὸ Παρθεναγωγεῖο δέν περιορίσθηκε μόνο στὰ ὅσα καθορίζονταν ἀπὸ τὸν Κανονισμό, τὸν ὅποιο καὶ ξεπέρασε μέ τὴ διδασκαλία καὶ ἄλλων μαθημάτων, ὅπως τὰ θρησκευτικά (ιερά ἱστορία), ἡ ἱστορία καὶ ἡ γεωγραφία. Φαίνεται ὅτι οἱ διδάσκοντες εἶχαν τέτοια εὐχέρεια, ὅσο κι ἂν δέν καθορίζονταν κάτι τέτοιο στὸν Κανονισμό.

Ἐκεῖνο πού μᾶς κάνει ἐντύπωση εἶναι τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἐξετάσεις τοῦ Παρθεναγωγείου μέ διευθύντρια τὴ Μαριγὼ Δελινάρδου συνδυάστηκαν μέ τίς ἐξετάσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ σχολείου τῶν ἀρρένων, πού διευθυνόταν ἀπὸ τὸν «εὐπαιδευτο» δάσκαλο Ἰωάννη Πίπη, καὶ κράτησαν ἕξι ἡμέρες μέ δύο, ὅπως φαίνεται, κενὰ τῆς τρίτης καὶ πέμπτης ἡμέρας γιὰ ἀνάπαυση τῶν ἐξεταζομένων.

Ἄν καὶ ὁ ἀνταποκριτὴς ἐπαναλαμβάνει, ὅπως φαίνεται, τὰ σχετικὰ μέ τίς ἐξετάσεις τῆς πρώτης ἡμέρας, συγχέοντας τίς ἐξετάσεις ἀρρένων καὶ θηλέων, τὸ πρόγραμμα τῶν ἐξετάσεων πρέπει νά ἦταν τὸ ἀκόλουθο:

Πρώτη μέρα, Κυριακή 19.7.1870. Μετά τήν όμιλία τής διευθύντριας τοῦ Παρθεναγωγείου Μαριγῶς Δελινάρδου γιά τή σημασία τής ἐκμάθησος τής ελληνικῆς καί τῶν ἄλλων γλωσσῶν (γαλλικῆς καί γερμανικῆς), ἐξετάσεις τῶν μικρότερης ἡλικίας μαθητριῶν στά ἑλληνικά καί γαλλικά (μέ ἀνάγνωσι, ὀρθογραφία, καλλιγραφία, ἀπαγγελία μύθων καί διαλόγους) καί στή συνέχεια στά θρησκευτικά, τήν ἀριθμητική καί τή γεωγραφία (συνοπτικά).

Δεύτερη μέρα, Δευτέρα 20.7.1870. Ἐξετάσεις μαθητριῶν μεγαλύτερης ἡλικίας (ὄχι πλεόν τῶν 14 ἐτῶν κατά τήν § 3) στή σερβική καί γερμανική γλώσσα, τήν ἑλληνική ἱστορία (στά γερμανικά) μέχρι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τά μαθηματικά (ἀπλή μέθοδο τῶν τριῶν), καί τή γεωγραφία (στά σερβικά), τά θρησκευτικά (ἐρμηνεία τοῦ συμβόλου τής πίστεως) καί στά γαλλικά μέχρι τοῦ συντακτικοῦ.

Τρίτη μέρα, Τρίτη 21.7.1870. Ἐλεύθερη (κενή).

Τέταρτη μέρα, Τετάρτη 22.7.1870. Ἐξετάσεις ἀρρένων, ὕστερα ἀπό ὀμιλία τοῦ διευθυντῆ τοῦ ἰδιωτικοῦ σχολείου Ἰωάννη Πίπη γιά τή σχέση ἑλληνικῆς καί λατινικῆς, στά ἑλληνικά (λόγοι Λουκιανοῦ καί Πλάτωνος)²⁷, τό ἑλληνικό συντακτικό καί τή γεωγραφία τής Εὐρώπης.

Πέμπτη μέρα, Πέμπτη 23.7.1870. Ἐλεύθερη (κενή).

Ἐκτη μέρα, Παρασκευή 24.7.1870. Ἐξετάσεις ἀρρένων στά σερβικά καί γερμανικά, στά ὁποῖα ὁμως δέν εἶχαν καλήν ἀπόδοσι, ἐξαιτίας τοῦ ὅτι κατά τή διάρκεια τοῦ σχολικοῦ ἔτους ἀλλάξαν τρεῖς δασκάλους.

Δημοσιεύοντας σήμερα τόν «Κανονισμό τοῦ Ἑλληνικοῦ Παρθεναγωγείου Βελιγραδίου “Ὁ Εὐαγγελισμός”» (1870) καθώς καί τήν ἀνταπόκρισι τῶν ἐτησίων ἐξετάσεων τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1870²⁸ αἰσθανόμεσθε περηφάνοι γιά τοὺς Ἑλλήνες παροίκους τόσο τοῦ Βελιγραδίου ὅσο καί τῶν ἄλλων πόλεων, οἱ ὁποῖοι, φλεγόμενοι ἀπό ἀγάπη πρὸς τήν πατρίδα τους, ὅπου κι ἂν πῆγαιναν, πρωταρχικό τους στόχο θεωροῦσαν τήν ἰδρύσι σχολείων γιά τή διάδοσι τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, πράγμα πού κατόρθωσαν, ὅσες θυσίες καί ἂν ἐπιβάλλωνταν.

ΧΡΗΣΤΟΣ Γ. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ

27. Στό πρόγραμμα ἀναφέρει «Σωκράτους»· ἐξηπακουέται ὅτι «λόγοι Σωκράτους» δέν ὑπάρχουν, ἀφοῦ ἔχουν καταγραφῆ ἀπό τόν Πλάτωνα.

28. Ἀφοῦ τό σχολικό ἔτος μέ τά σημερινά δεδομένα ἀρχίζει τόν Σεπτέμβριο μήνα ἐνός ἔτους καί συνεχίζεται καί τό ἐπόμενο ἔτος ὡς τόν Ἰούνιο-Ἰούλιο, τό Ἑλληνικό Παρθεναγωγείο τοῦ Βελιγραδίου πρέπει νά ὑποθέσουμε ὅτι ἦ εἶχε ἀρχίσει νά λειτουργεῖ ἀπό τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1869, ἄσχετα ἂν ὁ κανονισμός λειτουργίας του ψηφίσθηκε τήν 1η Ἰανουαρίου 1870, ἢ γιά πρώτη φορά λειτούργησε ἀπό τόν Ἰανουάριο, ἔστω καί μέ κολοβωμένο τό ἔτος, ἀφοῦ μόλις τότε εἶχε συσταθεῖ.

RÉSUMÉ

Christos Andreadis, *Les écoles de la colonie grecque de Belgrade, de Servie et le «Règlement de l'Institut de Jeunes Filles» en 1870.*

L'écrivain traite des écoles de la colonie grecque de Belgrade de Servie et comment sur le «Règlement de l'Institut de jeunes filles» de la ville établi en 1870.

De même il présente les résultats des examens scolaires de cette année - là, pour souligner l'intérêt remarquable des Grecs de cette ville pour le progrès intellectuel et leur passion pour l'éducation.